

HRVATSKO RAČUNALNO NAZIVLJE U DRUŠTVENOJ INTERAKCIJI

Biljana Stojaković

Tehničko veleučilište, Zagreb

Činjenica da u Hrvatskoj ne postoji usustavljeno računalno nazivlje rezultira kaosom u uporabi tog nazivlja. Na sociolingvističkoj razini taj se kaos ogleda u proizvoljnosti odabira nazivlja, nejednačenosti kriterija odabira, sklonosti korištenju engleskih posuđenica umjesto hrvatskih inačica, korištenju konstrukcija neprihvatljivih hrvatskom jeziku itd. Izradbi usustavljenog računalnog nazivlja nužno je pristupiti interdisciplinarno i odmah, bez odlaganja.

Ključne riječi: usustavljivanje, računalno nazivlje

U jezicima se često javljaju prazna mjesta u vokabularu. Javlja se potreba za novim riječima kojima treba imenovati nove predmete, pojmove ili ideje. Ta se prazna mjesta mogu popuniti jednim od triju postupaka: a) tvori se nova riječ od postojećih elemenata toga jezika; b) posuđuje se strana riječ; c) dodaje se novo značenje nekoj postojećoj riječi u jeziku¹. Najčešći i najjednostavniji postupak je tzv. *kulturno posuđivanje*², tj. preuzimanje stranih riječi. Naime, uvođenje novih predmeta, pojmova ili ideja iz jednog društva u drugo najčešće je popraćeno preuzimanjem njihovih izvornih naziva.

Povijest posuđivanja stranih riječi u hrvatski jezik seže daleko u prošlost. Hrvatski je oduvijek preuzimao strane riječi, adaptirao ih i integrirao u svoj sustav. "*Purizam u Hrvatskoj, koliko god bio jak u pojedinim razdobljima, nije uspio spriječiti proces preuzimanja stranih riječi...*" (Filipović 1960:10-11). Jačanje purizma u svakom jeziku vezuju se uz jačanje nacionalne svijesti. Početkom 90-ih godina XX. stoljeća, zbog različitih političkih zbivanja, u Hrvatskoj jačaju nacionalne težnje i želja da se hrvatski jezik "očisti" od nepoželjnih stranih riječi³. Hrvatski jezikoslovci neumorno su tragali za hrvatskim inačicama za brojne strane riječi koje su se desetljećima gnijezdile u hrvatskom rječniku.

Takva nastojanja bila su usmjerena i na područje računalnog nazivlja koje obiluje engleskim posuđenicama. Pojavile su se tako riječi *očvrsje* umjesto *hardver*, *mekovje* umjesto *softver* itd. Javnost, a pogotovo stručnjaci u računalstvu, shvatili su takve prijedloge na razini dosjetke, a neki su im se i žestoko usprotivili. Uzroke takvom odnosu treba potražiti u različitim sociolingvističkim čimbenicima.

1. RASLOJENOST DRUŠTVA

Nijedno društvo nije homogena cjelina. Ono se raslojava prema različitim kriterijima, npr. prema društvenim slojevima, prema pripadnosti različitim profesionalnim skupinama itd. Skupine profesionalaca u različitim područjima društvenog djelovanja čine zasebne cjeline, manje ili više izolirane od ostatka društva. Takvo društveno raslojavanje nužno uzrokuje i jezično raslojavanje⁴. Ono se odražava ponajprije na vokabular (Meillet, 1921). Tako se javljaju tzv. tehnički jezici koji svaku profesiju odlikuju vlastitim stručnim nazivljem⁵. Njihovi *registri*⁶ sadržavaju nazive koji nastaju na različite načine: specijalizacijom značenja riječi iz općeg jezika (npr. riječ *mreža* /računalna/, prema engleskom *net*), individualnim kreacijama, tj. tvorbom novih riječi na temelju postojećih elemenata u jeziku (npr. riječ *računalo*) ili posuđivanjem stranih riječi (npr. riječ *čip*).

Profesionalci u području računalstva izloženi su utjecaju engleskog jezika znatno više nego njihovi kolege u drugim strukama. Glavnina znanstvene i stručne literature dostupna je isključivo na engleskom jeziku, prvi hrvatski prijevodi računalnih programa nastali su tek prije nekoliko godina, internetom, jednim od nezaobilaznih područja djelovanja u ovoj struci, vlada engleski jezik. Kao i u drugim područjima rada, stručnjaci u računalstvu primorani su svakodnevno pratiti zbivanja na globalnoj razini. Oni čitaju časopise na engleskom jeziku, prate televizijske programe iz engleskih govornih područja, posjećuju kongrese, stručne skupove i sajmove gdje je engleski jezik vodeći jezik sporazumijevanja. U takvim okolnostima ne čudi činjenica da je upravo računalno nazivlje područje posuđivanja *par excellence*.

2. NEPOSTOJANJE USUSTAVLJIVANJA RAČUNALNOG NAZIVLJA

Računalstvo je znanost i područje djelovanja koje se posljednjih desetljeća razvija vrtoglavom brzinom. Dolazak računalnih tehnologija u našu zemlju bio je popraćen preuzimanjem engleskoga računalnog nazivlja, koje je s vremenom neizbježno postalo dijelom tzv. računalnog žargona (npr. *ikona* na *desktopu*) ili je adaptirano i integrirano u sustav hrvatskog jezika (npr. *kompjutor*). Jezično posuđivanje normalna je pojava: preuzimanje predmeta i ideja iz drugih društvenih zajednica popraćeno je preuzimanjem njihovih izvornih naziva. U prvoj etapi jezičnog posuđivanja, neposredno nakon preuzimanja predmeta ili ideje, popratna strana riječ nalazi se u statusu tuđice, tj. ona je fonološki i morfološki neadaptirana (npr. *software*). Nakon nekog vremena preuzeta riječ prelazi u sljedeću etapu, tj. u status posuđenice - transfonemizira se i transmorfemizira⁷, tj. prilagođuje se fonološkom i morfološkom sustavu jezika primaoca (npr. riječ *softver*, *softverski* itd.). Nakon nekog vremena preuzeta strana riječ zamjenjuje se domaćom inačicom, ako takva postoji. Računalno nazivlje preuzeto iz engleskog jezika ostalo je u najvećem broju slučajeva ili u statusu tuđice (npr. *web*), ili u statusu posuđenice (npr. *hakerstvo*), a tek manji broj

preuzetih engleskih naziva zamijenjen je hrvatskim inačicama (npr. *tipkovnica* umjesto *keyboard*). Često engleske posuđenice supstoje u obliku tuđice (*hardware*) i u obliku posuđenice (*hardver*), a ponekad se usporedo koristi i hrvatska inačica (*sklopovlje*).

Iako je bilo različitih pokušaja definiranja sustava računalnog nazivlja, još uvijek ne raspoložemo jasno utvrđenim i sustavno osmišljenim korpusom koji bi ispunjavao uvjete za normiranje i institucionalizaciju.

3. ANARHIJA U UPORABI RAČUNALNOG NAZIVLJA

Posljedice nepostojanja terminološke norme računalnog nazivlja očituju se u potpunoj anarhiji u uporabi tog nazivlja. Očituju se kroz sljedeće sociolingvističke pokazatelje:

- a) uporaba neprihvatljivih jezičnih konstrukcija koje često ne odgovaraju fonološkom i morfološkom sustavu hrvatskog jezika (npr. *web-dizajn*, *internet-stranica*)
- b) uporaba naziva bez stvarnog uvida u cjelinu njihova semantičkog sadržaja (npr. brkaju se značenja riječi *tražilica* i *pretražnik*)
- c) pogriješno izvođenje riječi na (npr. *elektronska* (<*elektron*) *pošta* umjesto *elektronička* (<*elektronika*) *pošta*, *operativni* (<*operativa*) *sustav* umjesto *operacijski* (<*operacija*) *sustav*)
- d) neshvaćanje nužnosti razlikovanja funkcionalnih stilova u jeziku (npr. razlike između žargona (*hard*) i onoga što bi trebao biti standard (*čvrsti disk*))
- e) neujednačnost kriterija u odabiru nazivlja u profesijama koje se obraćaju javnosti (u sredstvima javnog priopćavanja, u časopisima, knjigama, udžbenicima, skriptama)

Tragajući za računalnim nazivljem, pristupili smo različitim leksikografskim jedinicama i uočili da različiti autori nude različita rješenja u pogledu hrvatskih inačica engleskim računalnim nazivima.

Slijede primjeri hrvatskih rješenja za nekoliko najčešće upotrebljivanih engleskih računalnih termina:

engleski računalni naziv	Microsoft Press Informatički rječnik	Leksikografski zavod M.Krleža: Hrvatski opći leksikon	A.Šijak, D.Lončarek: Prijevod korisničkih pojmova	Ž.Bujas: Englesko-hrvatski rječnik	Štambuk, Pervan, Piliković, Roje Rječnik elektrotehnike: englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski	M.Kiš: Englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski informatički rječnik	Milica Mihaļjević: Hrvatsko računalno nazivlje
computer	računalo, kompjuter, kompjuter, rednik	elektroničko računalo, kompjuter	računalo, kompjuter	kompjuter, elektroničko računalo	računalo, kompjuter, računski stroj	računalo kompjuter kompjuter obradnik rednik komputator	kompjuter kompjuter (elektroničko) računalo (elektronički) računar računач obradnik rednik (obradni) stroj
cursor	pokazivač kursor odzivnik vodilica	-	pokazivač	kursor	kursor	kursor odzivnik vodilica pokazivač položaja	kursor značka vodilica svjetlosna markica pokazivač
hardware	hardver sklopovlje strojna oprema	sklopovska oprema hardver	strojna oprema sklop	tehnička oprema hardver	tehnička osnovica sklopovska oprema	sklopovlje strojna oprema strojevina	hardver očvrsje sklopovlje sklopovi strojevina sklopovska oprema sklopovska konfiguracija računala materijalna osnovica sklopovska podrška sklopovska osnova oprema
software	softver programska oprema	programska podrška softver	programska podrška	kompjuterski programi	programska podrška programska oprema programi	programska oprema programska potpora programska podrška	softver napudbina napudba softverska podrška programska podrška napudbena sredstva programska biblioteka programska oprema programi

Očigledna je nedosljednost u odabiru nazivlja: pojedini autori ponekad nude rješenja i u obliku posuđenice i u obliku prevedenice (*hardver*, *tehnička oprema*), a katkad isključivo oblik posuđenice (*cursor*), zanemarujući moguća hrvatska rješenja.

f) štetna sinonimija

Stručno nazivlje moralo bi biti jednoznačno, jasno, *prozirno* i ne bi smjelo sadržavati opterećujuću sinonimiju. Kod nas se, međutim, zbog nepostojanja standarda, pojavljuju i supostoje i deseci sinonimnih hrvatskih inačica engleskim računalnim nazivima. M. Mihaljević navodi između ostalih i sljedeće primjere⁹:

assembler

assembler
assembler-jezik
prisjetnik
asemblerški (*language*) jezik
mnemonički jezik
zbornici jezik
asemblični jezik
prisjetni znakovnik

buffer

bufer
bafer
međuspremnik
međumemorija
spremnik
suspremnica
trenutna memorija
izlazni sklop
međuspremnik podataka
odjelni sklop.

Analizirali smo računalno nazivlje upotrijebljeno u nekim stručnim časopisima (*Bug*, *Enter*). Utvrdili smo nepostojanje bilo kakvih kriterija i potpunu nedosljednost u odabiru nazivlja. Tako se u istom broju časopisa¹⁰ u različitim člancima pojavljuju različita terminološka rješenja: *kompjuter*, *kompjutor* i *računalo*

g) nemogućnost kvalitetnog rada profesija koje se obraćaju javnosti

Novinari, lektori, prevoditelji, pisci stručnih i znanstvenih tekstova, leksikografi, nastavnici itd. suočeni su s nedoumicama, nejasnoćama, katkad i s nemogućnošću rada zbog nepostojanja usustavljenosti računalnog nazivlja.

h) neprihvatanje, nepoštivanje i ismijavanje predloženih hrvatskih inačica engleskim računalnim terminima

Kad se pojavio prvi hrvatski prijevod jednog računalnog programa, čije su ranije verzije godinama bile korištene isključivo na engleskom jeziku, javnost je oštro reagirala. Usprotivila se i ismijala hrvatske inačice engleskim terminima. Inače, svaki pokušaj mijenjanja ustaljenih navika uporabe isključivo engleskih tuđica ili posuđenica nailazi na žestok otpor. Posljedica

je to neprosvijećenosti, primitivizma, slijepog prihvatanja tzv. globalizacijskih kretanja koja nameću engleski jezik kao vodeći jezik u svijetu i nedovoljne osjetljivosti prema vlastitom materinskom jeziku.

i) nepodudarnost nazivlja koje se koristi u nastavi informatike

Prvi formalni susret s nastavom informatike većina djece doživi već u osnovnoj školi. Nastavnici informatike ne posvećuju dovoljno pozornosti kriterijima odabira računalnog nazivlja. Događa se da dva susjedna odjeljenja u istoj školi kod različitih nastavnika informatike uče različite nazive, što je nedopustivo.

U svjetlu ovakvih spoznaja proveli smo istraživanje na Informatičkom odjelu Tehničkog veleučilišta u Zagrebu. Ispitali smo dvije skupine studenata, ukupno njih 200.

1. Prvoj skupini zadali smo sljedeći zadatak: *U svakom paru zaokružite riječ koju češće i radije koristite* (svaki par se sastoji od engleske posuđenice i od prijedloga hrvatske inačice)
2. Drugoj skupini zadali smo ponešto izmijenjen zadatak: *U svakom paru zaokružite riječ koju smatrate prihvatljivijom* (svaki par se sastoji od engleske posuđenice i od prijedloga hrvatske inačice)

REZULTATI ANKETE:

1. ČEŠĆE I RADJE?			2. PRIHVATLJIVIJE?		
1.	kompjutor	77 %	1.	kompjutor	68%
	računalo	23%		računalo	32%
2.	browser	60%	2.	browser	64%
	preglednik	40%		preglednik	36%
3.	kursor	91%	3.	kursor	73%
	pokazivač	9%		pokazivač	27%
4.	hardver	98%	4.	hardver	95%
	sklopovlje	2%		sklopovlje	5%
5.	softver	100%	5.	softver	95%
	programska podrška	0%		programska podrška	5%
6.	E-mail	94%	6.	E-mail	95%
	elektronička pošta	6%		elektronička pošta	5%
7.	hard disk	93%	7.	hard disk	82%

	tvrdi disk	7%		tvrdi disk	18%
8.	slot	84%	8.	slot	68%
	utor	6%		utor	32%
9	port	100%	9.	port	100%
	ulazište	0%		ulazište	0%
10.	net	94%	10.	net	59%
	mreža	6%		mreža	41%
11.	printer	95%	11.	printer	64%
	pisač	5%		pisač	36%
12.	password	91%	12.	password	95%
	zaporka	9%		zaporka	5%
13.	file	85%	13.	file	64%
	datoteka	15%		datoteka	36%
14.	ploter	90%	14.	ploter	90%
	crtač	10%		crtač	10%
15.	kompajler	95%	15.	kompajler	91%
	prevoditelj	5%		prevoditelj	9%
16.	bus	30%	16.	bus	27%
	sabirnica	70%		sabirnica	73%
17.	čip	100%	17.	čip	100%
	sklopnjak	0%		sklopnjak	0%
18.	link	100%	18.	link	100%
	sklopnjak	0%		sklopnjak	0%
19.	attachement	85%	19.	attachement	70%
	privitak	15%		privitak	30%
20.	džojstik	100 %	20.	džojstik	86%
	palica za igru	0%		palica za igru	14%

Istraživanje je pokazalo da su ispitanici druge skupine u skoro svim predloženim parovima riječi dali prednost engleskim posudenicama, ali ih se više odlučilo za hrvatska rješenja nego u prvoj skupini. Razlike u postotku u odabiru hrvatskih rješenja u prvoj i u drugoj skupini naročito su velike u sljedećim parovima:

1. SKUPINA	2. SKUPINA
kursor 91% pokazivač 9%	kursor 73% pokazivač 27%
net 94% mreža 6%	net 59% mreža 41%
slot 84% utor 16%	slot 68% utor 32%
printer 95% pisač 5%	printer 64% pisač 36%

Istraživanje je pokazalo da ispitanici, mladi ljudi od 20-ak godina, koji su godinama izloženi utjecaju engleskog jezika tijekom svoga bavljenja informatikom, ipak pozitivno reaguju na sugestivne upite koji se tiču poštivanja njihova materinskog jezika. Rezultati ispitivanja prve skupine bili su očekivani. Oni pokazuju realno stanje jezičnih navika ispitanika: znatno češće i radije koriste engleske posuđenice nego hrvatske inačice. Rezultati ispitivanja druge skupine pokazuju da su ispitanici svjesni potrebe postojanja nekog drugačije osmišljenog i uređenog računalnog nazivlja, onog koje bi više cijenilo dobra i prihvatljiva hrvatska rješenja.

4. ZAKLJUČAK

Jedan od proklamiranih prioriteta hrvatske države računalno je opismenjavanje na nacionalnoj razini. Nužno se nameće pitanje izradbe norme računalnog nazivlja. Osim toga, u procesu priključivanja Europskoj uniji jedna je od obveza Hrvatske urediti i s EU praksom i propisima uskladiti nazivlje za sva područja ljudskog djelovanja. Iznimno je važno sustavno i uz brigu državnih institucija normirati nazivlje u svim strukama, pa tako i u računalstvu. Jer pitanje postojanja norme bilo kojeg stručnog nazivlja pitanje je uljudenosti jednog naroda i kulturnog dosega društva u kojemu živi. U kojoj mjeri će ta buduća norma udvojiti purističke težnje, koje su u manjoj ili većoj mjeri prisutne u svakom jeziku, bit će stvar dogovora i kompromisa. Jedno je sigurno: izradbi norme računalnog nazivlja treba pristupiti interdisciplinarno i bez odlaganja.

LITERATURA

- Bloomfield, L. (1933). *Language*. Holt, Rinehart & Winston
- Bujas Ž. (1999). *Veliki englesko hrvatski rječnik*. Nakladni zavode Globus, Zagreb
- Filipović, R. (1960). *The Phonemic Analysis of English Loan-Words in Croatian*. Acta Instituti Phonetici, Vol. 8, University of Zagreb

- Filipović, R. (1990). *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo – razvoj – značenje*. JAZU – Školska knjiga, Zagreb
- *Hrvatski opći leksikon*. Leksikografski zavod M. Krleža, Zagreb, 1996.
- Kiš M. (2000). *Englesko-hrvatski i hrvatsko engleski informatički rječnik*. Naklada Ljevak, Zagreb
- Meillet, A. (1921). *Linguistique historique et linguistique générale*. Paris
- Microsoft Press *Informatički rječnik*. Znak, Zagreb, 1995.
- Mihaljević, M. (1993). *Hrvatsko računalno nazivlje*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb
- Radovanović, M. (1979). *Sociolingvistika*. Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd
- Šijak A., Lončarek D., (1993). *Prijevod korisničkih pojmova*. Tiskara «Varteks», Varaždin
- Štambuk A., Pervan M., Pilković M., Roje V. (1991). *Rječnik elektronike: Englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski*. Logos, Split
- Vendryes, J. (1968). *Le Langage*. A.Michel, Paris
- Trudgill, P. (1995). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin Books, London

BILJEŠKE

¹ Prema: Filipović 1990.

² *cultural borrowing*, prema: Bloomfield 1933.

³ Profesor Babić s Filozofskog fakulteta u Zagrebu već je 60-ih godina 20. stoljeća osmislio riječ *doigravanje*, kao izvrsnu inačicu engleskoj posudnici *play-off*. Međutim, ta riječ se intenzivno počinje upotrebljavati tek tridesetak godina kasnije, nakon političkog osamostaljena Republike Hrvatske od SFRJ.

⁴ Radovanović, *Sociolingvistika* (1979) naziva ovakvo raslojavanje *funkcionalnim* (str. 63.). Ono se izražava u više općih oblika, od kojih je jedan tzv. *disciplinarno* raslojavanje.

⁵ «*mots de civilisation*» (Vendryes, 246:1968)

⁶ *registers* prema P. Trudgillu., *Sociolinguistics*, 1995.

⁷ Filipović 1990.

⁸ Milica Mihaljević (1993) navedene nazive bilježi na razini pojavnosti.

⁹ Milica Mihaljević, 1993:104-105

¹⁰ *Enter*, 11./2002.

CROATIAN COMPUTING TERMINOLOGY IN SOCIAL INTERACTION

Summary

Computing terminology has not been standardized yet in Croatia. This fact results in a chaos in its usage: there is a free will in using terminology, characterized by a total absence of equalized criteria, the enormous and unjust advantage is given to English loan-words over Croatian equivalents, constructions non fitting into the Croatian language system are used, etc. Standardization of computing terminology should be done by experts from various disciplines and it must start immediately, without delay.

Key words: standard, computing terminology